

**Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 11 hallituksen esityksestä
Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitesopimusten eräiden määräysten hyväksymisestä**

Eduskunta on 29 päivänä marraskuuta 1994 lähettänyt ulkoasiainvaliokunnan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen n:o 296.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen, alivaltiosihteeri Antti Satuli, ulkoasiainneuvokset Erik Hagfors, Kari Bergholm ja Kim Luotonen, lähetystöneuvos Jukka Nystén sekä apulaisasestopäällikkö Mikko Heikinheimo ulkoasiainministeriöstä, nuorempi hallitussihteeri Hannu Wager opetusministeriöstä, erikoissuunnittelija Mikko Ryökäs maa- ja metsätalousministeriöstä, ylitarkastajat Martin Andersson ja Harry Favorin liikenneministeriöstä, hallitusneuvos Olli Paaja valtiovarainministeriöstä, vanhempi hallitussihteeri Tuomas Aho kauppa- ja teollisuusministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Mikko Könkkölä oikeusministeriöstä, hallitusneuvos Markku Sorvari sosiaali- ja terveysministeriöstä, tarkastaja Heikki Mattila työministeriöstä, yksikönjohtaja Pentti Visanen sisäasiainministeriöstä, tullineuvos Klas Stening tullihallituksesta, ekonomisti Ahti Huomo Suomen Pankista, johtaja Virpi Tiili kuluttajavirastosta, apulaisjohtaja Seppo Reimavuo kilpailuvirastosta, kauppapoliittinen asiamies Jouko Nieminen Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitosta, ulkomaankauppapäällikkö Lea Lastikka Elintarviketeollisuusliitosta, osastopäällikkö Pirkko Haavisto Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitosta, apulaisosastopäällikkö Marja-Liisa Peltola Keskuskauppakamarista, johtaja Veli-Matti Kankaanpää Tekstiiliteollisuusliitosta, johtaja Claes von Ungern-Sternberg Metsäteollisuus ry:stä, varatoimitusjohtaja Stig Henriksson Kaupan Keskusliitosta sekä erikoistutkija Kalle Laaksonen Pellervon taloudellisesta tutkimuslaitoksesta. Lisäksi kirjallisen asiantuntijalausannon ovat antaneet suurlähettiläs Antti Hynninen Suomen pysyvästä edustustosta Genevestä, ulkoasiainsihteeri Marja Aspelund Suomen pysyvästä OECD-edustustosta Pariisista, vs. hallitusneuvos Elise Pekkala kauppa- ja teollisuusministeriöstä sekä ekonomisti Turo Bergman Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöstä.

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) Uruguayn kierroksen monenkeskisen kauppaneuvottelukierroksen tuloksena syntyneen Maailman kauppajärjestön (World Trade Organisation, WTO) perustamissopimuksen ja sen liitteenä olevat tavarakauppaa, palvelujen kauppaa ja tekijän- ja teollisoikeuksien kauppavaikutuksia koskevat sopimukset. Sopimus allekirjoitettiin Marrakeshissa 15 päivänä huhtikuuta 1994. Sopimuksen olennaisen osan muodostavat monenkeskiset tavarakauppaa, palvelujen kauppaa ja teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyviä näkökohtia koskevat sopimukset, riitojen ratkaisua koskevat säännöt ja menettelytavat, kauppapoliittista maatutkintaa koskeva sopimus sekä sopimuksiin liittyvät ministeripäätökset ja -julistukset. Nämä sopimukset sitovat kaikkia Maailman kauppajärjestön jäseniä.

Lisäksi Maailman kauppajärjestön alaisuuteen kuuluvat ns. useammankeskiset, rajoitetun osanottajamäärän sisältävät sopimukset, jotka sitovat ainoastaan näiden sopimusten allekirjoittajia. Suomi on allekirjoittanut näistä sopimuksista julkisia hankintoja koskevan sopimuksen, kansainvälisen maitotuotesopimuksen ja kansainvälisen naudanlihasopimuksen.

Maailman kauppajärjestön alkuperäisiä perustajajäseniä ovat kaikki vuoden 1947 tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (GATT) sopimuspuolet, jotka hyväksyvät Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitteenä olevat monenkeskiset kauppasopimukset ja joiden myönnytysluettelot on liitetty vuoden 1994 tullitariffeja ja kauppaa koskevaan yleissopimukseen ja joiden erityisiä sitoumuksia koskevat listat on liitetty palvelusopimukseen.

Maailman kauppajärjestöä koskeva sopimus tulee joulukuun alussa kokoontuneen implementaatiokonferenssin päätöksen mukaisesti voimaan 1 päivänä tammikuuta 1995.

Esitykseen liittyy ehdotus laiksi Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitesopimusten eräiden määräysten hyväksymisestä. Ehdotettu laki tulisi voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samana päivänä kuin Maailman kauppajärjestön perustamissopimus tulee voimaan.

Valiokunnan kannanotot

Valiokunta on kannanotoissaan keskittynyt saamiensa asiantuntijalausuntojen ja selvitysten perusteella Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitesopimusten eräitten määräyksien pääkohtiin sekä esille tulleisiin sopimusten ongelmallisiin piirteisiin. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että kaikki valiokunnan kuulemat asiantuntijatahot pitivät GATTin Uruguayn kierroksen tuloksia sekä yleismaailmallisesti että Suomen kannalta tärkeinä ja hyödyllisinä.

Käsiteltyään asian valiokunta esittää kunniottaen seuraavaa.

Sopimuksen taustasta ja rakenteesta

GATTin Uruguayn kauppaneuvottelukierroksen vuonna 1986 Punta del Estessä aloitetut neuvottelut päätettiin 15 päivänä joulukuuta 1993. Neuvottelut olivat tähän mennessä käydyistä GATT-neuvotteluista laajimmat sekä osanottajamäärältään että käsiteltävien asioiden osalta ja niihin osallistui 125 maata ja tullialuetta. Uruguayn kierrokselle osallistui aikaisempaa enemmän kehitysmaita, ja monet kehitysmaat olivat aloittaneet kierroksen kuluessa liittymisneuvottelunsa GATTiin. Kun tähän lisätään, että neuvottelut Venäjän liittymiseksi ovat alkaneet ja että neuvottelut Kiinan jäsenyyden palauttamiseksi ovat aktivoituneet, voidaan puhua käytännössä maailmankaupan liki kokonaisuudessaan kattavasta järjestöstä.

Uruguayn kierroksen virallinen päätöstilaisuus järjestettiin Marrakeshissa Marokossa 12.—15.4.1994, jossa allekirjoitettiin kierroksen päätösasiakirja ja Maailman kauppajärjestö WTO:n perustamissopimus.

Päätavoitteena oli kansainvälistä kauppaa säätelevien määräysten saattaminen uuden toimintaympäristön edellyttämälle tasolle ja GATT-järjestelmän toimivuuden vahvistaminen. Tarkoitus oli alentaa tulleja, purkaa muita

kaupan esteitä sekä laajentaa sääntöjä myös uusille alueille.

Uruguayn kierroksen neuvottelutuloksen perusteella kaikki maat tulevat kaikkien kierroksen sopimusten jäseniksi lukuun ottamatta ns. useammankeskisiä sopimuksia (sopimus julkisista hankinnoista sekä naudanliha- ja maitotuotesopimukset). Uudesta siviili-ilma-alusten kauppaa koskevasta sopimuksesta ei päästy yksimielsyyteen, joten vanha, rajoitettuun osanottajamäärään perustuva sopimus jää voimaan. Edellisten GATT-kierrosten sopimusten heikkoutena oli se, että ne sitoivat ainoastaan niiden allekirjoittajia, jotka rajoituivat lähinnä teollisuusmaihin. Kehitysmaiden osallistuminen niihin oli hyvin vähäistä.

Maailman kauppajärjestön perustamissopimus muodostaa neuvottelutuloksen kattosopimuksen, ja kaikki muut sopimukset ovat sen liitesopimuksia. Tämän lisäksi sopimuskokonaisuuteen kuuluvat maatalous- ja teollisuustuotteiden sekä palvelujen kauppaa koskevat sidontaluettelot.

Uruguayn kierroksella sovittiin tavarakaupan tullien lisäksi suuresta määrästä muita, aiemmilla neuvottelukierroksilla käsittelemättömiä asioita. Tällaisia ovat palvelujen kauppa (General Agreement on Trade in Services, GATS), tekijän- ja teollisoikeudet (Trade Related Intellectual Property Rights, TRIPS) ja kauppaan liittyvät investointimääräykset (Trade Related Investment Measures, TRIMS). Aiemmin vain rajoitettuihin GATTin alaisuudessa ollut maatalouskauppa integroidaan osaksi GATT-järjestelmää ja tekstiili- ja vaatetusopimuksella sovittiin, että tekstiilien kauppaa säännellyt monikuitusopimus (Multi Fibre Agreement, MFA) poistetaan siirtymäajan kuluessa.

Neuvottelujen tuloksena perustetaan uusi kansainvälinen järjestö, Maailman kauppajärjestö WTO. Uusi järjestö tarjoaa puitteet uudistettujen GATT-sääntöjen lisäksi edellä mainituille ns. uusien alojen sopimusjärjestelyille sekä aiempaa tehokkaamman riitojenratkaisujärjestelmän. Järjestön ensimmäisenä tehtävänä on pyrkiä löytämään tasapaino kaupallisten ja ympäristönsuojelullisten määräysten välille.

Teollisuustuotteet

GATTin Uruguayn kierroksen tavoitteeksi teollisuustuotteiden markkinoille pääsyn lisäämisen osalta asetettiin keskimäärin kolmasosan MFN-tullien (GATTin sopimuspuolten kesken

sovellettava suosituimmuuskohtelun mukainen tullien taso) alennus nykytasolta. Tullinalennukset toteutetaan viiden tasasuuruisen alennuksen puitteissa neljän vuoden aikana sopimuksen voimaantulosta lukien, ellei neuvotteluissa muuta sovittu. Koko toimialoja koskeissa ns. sektorikohtaisissa nollatulli- tai harmonisointiratkaisuissa alennusaikataulut ovat yleensä kuitenkin pidempiä, jopa yhdeksän- tai neljätoistavuotisia.

Teollisuustuotteiden tullien vastavuoroiseen alentamiseen liittyviä neuvotteluja Suomi kävi kahdenvälisesti GATTin Uruguayn kierroksen loppuvaiheessa kaikkien tärkeimpien Euroopan ulkopuolisten kauppakumppaniensa kanssa. Näistä tärkeimmät olivat Yhdysvallat, Kanada, Japani, Australia, ja Uusi-Seelanti. Lisäksi Suomi neuvotteli myös sellaisten kehitysmaiden kanssa, joihin vientimme on kasvanut viime vuosina voimakkaimmin.

Kahdenvälisten neuvottelujen lisäksi käytiin kokonaisia toimialoja koskevia useammankeskisiä neuvotteluja tullien poistamiseksi tai harmonisoinniseksi toimialalajuisesti.

Yleisten tullinalennusten lisäksi saavutettiin sektorikohtaisia nollatulliratkaisuja useilla eri aloilla. Esimerkiksi Suomen kannalta tärkeässä metsäteollisuudessa (puutavara, paperi, selluloosa) tullit on tarkoitettu poistaa 10 vuoden siirtymäajan kuluessa. Tämä tarkoittaa sitä, että suomalaisen metsäteollisuuden kilpailuasetelmat paranevat, koska teollisuudelle avautuu mahdollisuus viedä metsäteollisuustuotteita tullitta tärkeille markkina-alueille Euroopan ulkopuolelle. Toisaalta suomalainen metsäteollisuus menettää EU:ssa ulkopuolisia vastaan olleen tulliedun.

Yleisen tullinalennuksen ja muiden tullinalennustoimenpiteiden johdosta teollisuusmaiden soveltama tullitaso alenee keskimääräisestä 5 prosentista noin 3,5 prosenttiin. On arvioitu, että GATTin Uruguayn kierroksen neuvottelutuloksen kokonaisvaikutus teollisuustuotteiden kaupan osalta on Suomelle vuositasolla 440 miljoonaa markkaa positiivinen.

Teollisuuden arvioiden mukaan GATTin Uruguayn kierroksen tulokset edistävät maailmankaupan kasvun edellytyksiä ja hyvinvoinnin lisääntymistä sekä selkeyttävät kansainvälisen monenkeskisen kauppajärjestelmän kehittämistä ja kauppasaantöjä. Mainittakoon, että tällä hetkellä jo noin neljännes Suomen viennistä on suoraan GATT-järjestelmän alaista ja määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan uusien maiden liittyessä GATT-järjestelmään.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan

GATTin Uruguayn kierroksen vaikutukset ovat Suomen teollisuudelle pääosin myönteisiä ja uusia liiketoimintamahdollisuuksia antavia. Kuitenkin on syytä myös varautua mahdollisesti eri elinkeinoelämän aloille aiheutuviin muutos- ja sopeutumispaineisiin.

Maataloustuotteet

Uruguayn kierroksen maataloutta koskeva neuvottelutulos muodostuu pääosiltaan rajasuojaan, sisäiseen tukeen ja vientitukeen tehtävistä leikkauksista sekä tuontivelvoitesäännöksistä. Sopimuksen täytäntöönpano alkaa vuonna 1995 ja päättyy vuonna 2000.

Maatalouden rajasuojatoimet muutetaan ns. tariffikaation kautta eri maissa GATT-sidotuiksi tulleiksi, joita ei saa korottaa ilman irtisanomisneuvotteluja GATTista. Tulleja alennetaan 6 vuoden mittaisen siirtymäkauden aikana yhteensä keskimäärin 36 prosenttia niin, että yksittäisissä tullinimikkeissä alennus on vähintään 15 prosenttia. Erityisen suojalausekkeen turvin tullien tilapäinen korottaminen on kuitenkin mahdollista.

Kotimaista tukea joudutaan vähentämään 20 % vuoteen 2000 mennessä. Tämä ei kuitenkaan koske tuotantomääriin sitomatonta ns. vihreätä tukea, jota saadaan maksaa 9 vuoden aikana edelleen. Valtion budjetin kautta maksettavaa vientitukea sitoudutaan vähentämään vuoteen 2000 mennessä siten, että tuettavan viennin määrä vähenee 21 prosenttia ja viennin arvo 36 prosenttia.

Olemassa oleva tuonnin taso turvataan erillisellä alennetulla tullikiintiöllä ja vähimmäispääsynä markkinoille määritellään siirtymäkauden alussa 3 prosentin suuruinen kiintiö kotimaisesta kulutuksesta. Siirtymäkauden aikana tätä tuontikiintiötä kasvatetaan aina 5 prosenttiin asti kulutuksesta. EU:n jäsenen näkökulmasta kiintiöt koskevat EU:ta kokonaisuudessaan eivätkä ole maakohtaisia.

Suomen ja EU:n tavoitteet GATT-maatalous-sopimuksen suhteen olivat jossain määrin toisistaan poikkeavat. Suomi painotti tarvetta suojata omaa tuotantoa tuontia vastaan, kun EU tämän lisäksi piti tärkeänä viennin turvaamista.

Uruguayn kierroksen maataloussopimukselta on arvioitu maataloustuotteiden nettoviejien kuten Pohjois-, Keski- ja Etelä-Amerikan sekä Euroopan valtioiden hyötyvän eniten. Lauhkean vyöhykkeen maataloustuotteita tuottavat teollisuusmaat näyttävät myös yleisesti ottaen hyötävän sopimuksesta. Kehitysmaiden aseman pelä-

tään heikkenevän ainakin lyhyellä tähtäimellä, koska ne tuovat lauhkean vyöhykkeen maataloustuotteita.

Hintoihin perustuvan tuen vähentäminen teollisuusmaissa vähentää maataloustuotantoa. Tämän odotetaan vähentävän maataloustuotteiden ylituotantoa, jolloin myös maailmanmarkkinahinnat kääntyvät nousuun.

Euroopan unioni on allekirjoittanut GATTin Uruguayn kierroksen ratkaisun kuten Suomekin. Tullessaan EU:n jäseneksi Suomi siirtyy EU:n kauppaja- ja maatalouspolitiikan piiriin. On oletettavaa, että täyttääkseen GATT-velvoitteensa EU joutuu toteuttamaan lisäaudistuksia maatalouspolitiikassaan. On mahdollista, että tuotannon leikkauspaineet kohdistuvat suurempina pohjoisille tuotantoalueille kuten Suomeen.

Valiokunta pitää tärkeänä, että GATTin maatalousopimuksen vaikutuksia EU:n ja Suomen maataloudelle jatkossa erityisesti seurataan. Valiokunnan mielestä Suomen tulee EU:n jäsenenä kyetä turvaamaan kannattavan ja elinvoimaisen maataloustuotannon edellytykset Suomessa. EU:n GATT-velvoitteiden toteuttaminen Suomessa ei saa johtaa suurempaan tuotannon supistamisvaatimukseen kuin Suomen kansallisen GATT-velvoitteen toteuttaminen edellyttää.

Tekstiili- ja vaatetustuotteita koskeva sopimus

Sopimuksella sisällytetään tekstiili- ja vaateussektori asteittain WTO:n alaiseksi 10 vuoden kuluessa WTO-sopimuksen voimaantulosta.

Sopimus kattaa tekstiili- ja vaatetustuotteet tullitariffin harmonisoidun järjestelmän mukaisissa ryhmissä.

Sisällyttäminen tarkoittaa monikuitusopimukseen eli MFA-sopimukseen pohjautuvien rajoitusten tuotekohtaista poistamista, jonka jälkeen asianomaisiin tuotteisiin on sovellettava WTO:n säännöksiä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan sopimus on Suomen kannalta pääpiirteissään ongelmaton. Kymmenen vuoden siirtymäaika antaa tekstiili- ja vaatetusteollisuudellemme mahdollisuuden sopeutua kiintiöiden poistamiseen. Kuitenkin mahdollisiin alan teollisuuden rakennemuutoksiin ja työllisyyden supistuksiin tulisi varautua.

Palvelujen kauppaa koskeva sopimus (GATS)

Sopimusta sovelletaan kaikkiin kaupallisiin palveluihin liittyviin julkisen vallan toimenpitei-

siin. Sopimus ei koske julkisia palveluita. Palvelukauppasopimus perustuu samoihin lähtökohtiin kuin tavarakauppasopimukseen eli suosituimuuteen ja kansalliseen kohteluun. Sopimus mahdollistaa palvelujen luonteen huomioon ottaen edellä mainituista periaatteista tiettyjä poikkeuksia. Kansallisen kohtelun vaatimusta sovelletaan ainoastaan niillä palvelualoilla, jotka sisältyvät erityisiä kansallisia sitoumuksia koskevaan listaan, ja siinä mainituin rajoituksin.

Suosituimuuden osalta Suomen sidontalis-
tassa on poikkeuksia bilateraalisten maantiekul-
jetussopimusten osalta samoin kuin audiovisua-
aalisten palveluitten osalta.

Audiovisuaaliset palvelut olivat vuonna 1993 neuvotteluiden loppuvaiheessa EU:n ja Yhdysvaltojen vaikeimpia kiistakohteita EU:n ajaessa audiovisuaalisille palveluille jonkinlaista kulttuuripoikkeamaa. Yhdysvallat katsoi, että audiovisuaalinen sektori ei eroa muista sektoreista. Asiasta ei päästy sopimukseen. Sektori säilyi palvelusopimuksen piirissä. Yhdysvallat ja monet muut maat ovat sisällyttäneet sidontoja koskevaan listaansa sitoumuksia. EU ja mm. pohjoismaat eivät tehneet minkäänlaisia sitoumuksia kyseisellä sektorilla. Suomi teki yhdessä EU:n ja muiden EFTA-maiden kanssa suosituimuuskohteluun osaltaan poikkeuksia, jotka mahdollistavat edelleen eurooppalaiset määrärajoitukset televisiossa ja keskinäiset tukijärjestelmät.

Suomen kohdalta merkittävimmät rajoitukset kansallisen kohtelun osalta koskevat kaikkia palvelualoja liittyen lähinnä kiinteistöjen ja maa-alojen hankintaan sekä etabloitumiseen Suomessa.

Sopimukseen on myös kirjattu Ahvenanmaan itsehallintolain edellyttämät rajoitukset.

Liikennesektorin osalta palvelujen kaupan sopimus on Suomelle ongelmaton. Maantie- ja rautatiekuljetuksia, merikuljetuspalveluja ja ilmakuljetuspalveluja koskevat sopimukset ovat tois-
taiseksi merkitykseltään varsin rajoitettuja.

Rahoituspalvelut muodostavat palvelusopimuksen yhden pääsektorin. Nyt pankki- ja vakuutus toimintaan, arvopaperikauppaan ja sijoitus- sekä pörssitoimintaan liittyviä kaupallisia toimia koskee selkeä ja monenkeskinen säännöstö. Joitakin kysymyksiä on edelleen jätetty jatko-
neuvotteluiden varaan.

Telepalvelut sisältyvät kokonaisuudessaan sopimukseen. Tällä hetkellä yleissopimus avaa ainoastaan niin sanotut jalostetut telepalvelut kilpailulle. Perustelepalveluiden vapauttamiseen tähtäävistä jatkoneuvotteluista on kuitenkin

sovittu. Perustelepalveluiden vapauttaminen avaisi huomattavia kilpailumahdollisuuksia suomalaisille telepalveluteollisuuden yrityksille.

Palvelujen kauppaa koskevaan sopimukseen perustuva työvoiman liikkuvuus ei edellytä Suomen kannalta muutoksia ulkomaalaislainsäädäntöön.

On odotettavissa, että palvelujen vapaampi kauppa avaa uusia mahdollisuuksia palvelualojen yrityksille etenkin EU:n ulkopuolisilla markkinoilla.

Palvelujen kauppaa koskeva sopimus noudattaa nykyisin voimassa olevaa Suomen lainsäädäntöä eikä edellytä lainsäädäntötoimenpiteitä.

Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva sopimus (TRIPS)

Teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyviä näkökohtia koskeva sopimus sisältää kaikkiin teollis- ja tekijänoikeudellisiin suojamuotoihin liittyviä säännöksiä. Näitä ovat tavaramerkit, teollismallit, patentit, maantieteelliset merkinnät, integroitujen piirimallien suoja sekä liikesalaisuuksien suoja. Joitain alueita tulee ensimmäistä kertaa multilateraalisen suojan piiriin, kuten edellä mainittu integroitujen piirien suoja. Tekijänoikeuksien puolelta sopimus koskee varsinaiseen tekijänoikeuteen ja niin sanottuihin lähioikeuksiin liittyviä suojia.

Luovuuteen ja osaamiseen perustuvan tuotannon osuus maailmankaupasta kasvaa jatkuvasti. Täten oli luonnollista, että myös GATT-järjestelmän piiriin tuli säännöksiä näiden suojamuotojen osalta. Aikaisemmillä GATT-kierroksilla ei näitä kysymyksiä säännelty millään tavoin. Immateriaalioikeuksien kansainvälinen suoja perustui useampaan kansainväliseen yleissopimukseen. Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan sopimuksen suojataso on kansainvälisten yleissopimusten suojatasoa korkeampi. Täten immateriaalioikeudet tulevat nyt osaksi kansainvälisen kaupan järjestelyjä.

Sopimus sisältää ensinnäkin aineellisia säännöksiä, joilla pyritään harmonisoimaan sopimukseen osallistuvien maiden lainsäädäntöä. Sopimus sisältää myös säännöksiä, jotka viittaavat olemassa oleviin kansainvälisiin konventioihin, kuten teollisoikeuksia koskevaan Pariisin konventioon ja tekijänoikeuksia ja lähioikeuksia koskevaan Bernin konventioon. Suomi on ollut jo pitkään jäsenenä edellä mainituissa konventioissa. Lisäksi sopimus sisältää proseduurisään-

nöksiä täytäntöönpanoon ja riitojen ratkaisuun liittyvien kysymysten osalta.

Kansainvälisesti katsoen teollis- ja tekijänoikeuksien suojataso nousee. Lisäksi vastavuoroisuusvaatimus toteutuu ja yhdenmukaiset veloitteet ulottuvat yhä useampiin valtioihin. Sopimus lisää suojajärjestelmien tehokkuutta kehitysmaissa ja osaltaan lisää myös teollisuusmaissa edellytettävää suojatasoa. Lisäksi kansainvälinen riitojen ratkaisumekanismi olennaisesti tehostuu. Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat valtioiden väliset riidat tulevat yleisen riitojen ratkaisumenettelyn piiriin.

Suomen osalta voidaan todeta, että aineellisessa lainsäädännössä, koskien esimerkiksi patenttia, tavaramerkkiä ja teollismallia, ei muutostarpeita juurikaan ole. Tuotevääreennösten maahantuonnin estämistä koskevaa lainsäädäntöä joudutaan kuitenkin tarkentamaan niin sanottujen piraattituotteiden maahantuonnin osalta. Suomessa tulee säätää myös maantieteellisiä merkintöjä koskeva lainsäädäntö. Tätä varten teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva sopimus antaa vuoden siirtymäkauden. Tarpeelliset aineelliset lainmuutokset tulee saattaa voimaan vuoden kuluessa WTO-sopimuksen voimaantulosta, eli aikaisintaan vuoden 1996 alusta.

Saadun selvityksen mukaan sopimus on Suomen kannalta hyödyllinen.

Julkisia hankintoja koskeva sopimus

Julkisia hankintoja koskevan sopimuksen mukaan julkisen tarjousmenettelyn piiriin tulevat tavarahankintojen lisäksi myös rakennusurakat ja palvelut. Sopimuksen soveltamisala käsittää valtion viranomaisten lisäksi myös kuntien viranomaiset. Sopimusta sovelletaan vastavuoroisesti niihin osapuoliin, jotka avaavat vastaavat hankinnat omissa maassaan. Sopimus ei vaikuta EU:n julkisia hankintoja koskeviin sisäisiin preferensseihin, ellei EU:n ja USA:n välillä niiden poistamisesta sovita. Saksa, Espanja ja Portugalit eivät sovello EU:n preferenssejä USA:n osalta.

Sopimus vastaa sisällöltään lähes kokonaan Suomessa voimassa olevia ETA-sopimuksen myötä voimaan saatettuja EY:n hankintadirektiivejä. Kuitenkin valtion viranomaisten osalta kynnysarvot ovat alhaisempia ja sopimus vaatii laajempaa tilastointia. Muutokset tulevat osaksi EY:n hankintadirektiivejä ja ne saatetaan voimaan vuoden 1995 syksyllä.

Sopimuksen laajennus parantaa yritysten mahdollisuutta tarjota tuotteita ja palveluja sopimusosapuolten hankintayksiköiden hankinnoissa.

Riitojenratkaisumekanismi

Riitojen ratkaisemista koskevalla sopimuksella pyritään tehostamaan ja vahvistamaan Maailman kauppajärjestön WTO:n asemaa sekä yhtenäistämään riitojenratkaisua koskevat menettelyt.

Riitojenratkaisusopimus kattaa kaikki Urugwayn kierroksen sopimukset. Täten kiistan osapuolet eivät voi viivyttää asian käsittelyä kiistelemällä noudatettavasta riitojenratkaisumenettelystä. Riitojenratkaisussa annettuja paneeliraportteja ei voi enää jättää käsittelemättä.

Uusi riitojenratkaisumekanismi on merkittävä parannus GATT-järjestelmän uskottavuuden ja toimivuuden kannalta.

Kuluttajien asema

GATTin Urugwayn kierroksen tulos merkitsee kuluttajien kannalta myönteistä kehitystä. Tuotteiden tullitason alentaminen sekä tekstiilien, maatalouden ja palvelukaupan ottaminen mukaan GATT-järjestelyyn johtaa kulutushyödykkeiden laajempaan tarjontaan ja alempiin hintoihin. Kuluttajat hyötyvät myös ankarammista kauppaa koskevista säännöistä ja tehokkaammasta sopimusten täytäntöönpanosta.

Puutena voidaan edelleen pitää sitä, että eri intressitahot, kuten kuluttajat, eivät voi virallisesti osallistua WTO:n työhön.

Kehitysmaiden asema

Kehitysmaiden GATTissa aiemmin saama erityiskohtelu jatkuu WTO:ssa. Käytännössä kehitysmailla myönnetään helpotuksia yleisistä säännöistä teollisuusmaita lievempien vaatimusten ja pitempien ylimenokausien muodossa. Vähiten kehittyneiltä mailta ei joissakin tapauksissa vaadita sitoumuksia lainkaan. Tariffien alennukset ovat suhteellisesti ottaen suurempia kehitysmaista tuotaville tavaroille kuin muille, joten kehitysmaiden voidaan siten arvioida hyötävän kaupan vapauttamisesta.

Tekstiili- ja vaatetussektorin tuotteille on ennakoitu kehitysmaiden osalta huomattavaa kaupankäynnin lisäystä seuraavan vuosikymmenen kuluessa johtuen MFA-sopimuksen purkamises-

ta. On arvioitu, että nykyiset kaupan rajoitukset aiheuttavat kehitysmailla jopa 50 miljardin dollarin menetykset vuodessa.

Maataloustuotteiden kaupan osalta kehitysmaiden aseman pelätään ainakin lyhyellä tähtäyksellä heikkenevän. Maataloustuotteiden hinnannousun vuoksi elintarvikkeiden nettoviejät hyötyvät ja nettotuojat, kuten useimmat kehitysmaat, kärsivät. Pitkällä aikavälillä myös kehitysmailla on odotettavissa hyötyä, jos maiden sisäinen maatalousreformi onnistuu ja maita autetaan mahdollisissa siirtymäajan ongelmissa.

Kaupan teknisiä esteitä koskevaan sopimukseen sisältyy määräyksiä kehitysmaajäsenille myönnettävästä teknisestä avusta. Sopimuksessa on lisäksi määräyksiä kehitysmaajäsenten erityiskohtelusta sekä kehitysmaajäsenten kohdalla sopimusvelvoitteiden täyttämisen mahdollisesti esiintyvien erityisongelmien huomioon ottamisesta.

Sopimus kauppaan liittyvistä investointitoimista tuo investointirajoitukset ensimmäisen kerran GATT-säännösten piiriin. Sopimus karsii investointeihin liittyvistä, kauppaa vääristävistä toimista varsinkin ne muodot, joihin teollisuusmaat ovat kehitysmaissa useimmiten törmänneet.

Varsinaiseen perinteiseen kehitysmaiden kanssa käytävään hyödykekauppaan uuden GATT-järjestelmän vaikutukset ovat arviolta vähäisiä.

Ongelmana on myös geneettisen materiaalin patentointi. Jos siemen patentoidaan, on kaikkien maiden hyväksyttävä se ja patentoija omistaa kaikki seuraavatkin sukupolvet. Muiden siementä käyttävien on maksettava yritykselle lisenssimaksua. Tulevaisuudessa tämä saattaa johtaa siihen, että suurimmasta osasta kolmannessa maailmassa käytetyistä siemenistä maksetaan patenttimaksuja rikkaille teollisuusmaalle. Valiokunta toteaa toisaalta, että tietyille kasvu-vohyhykkeelle kehitettyjen siementen soveltuvuus hyvin erilaisiin kasvuolosuhteisiin on rajallista. Suomi on liittynyt kasvinjalosteiden suoja koskevaan sopimukseen, jonka perusteella kasvinjalostaja saa tuotteelleen suojan. Tämän perusteella Suomi täyttää sopimuksen edellytykset kasvinjalosteille annettavasta suojatasosta.

Valiokunta pitää tärkeänä, että kehitysmaiden tilannetta seurataan tarkoin ja että niiden taloudellista kehittymistä tuetaan myös GATT-järjestelmän puitteissa. Maailmankaupan vapautumisen tulee edesauttaa kaikkien maiden, mukaan lukien kehitysmaiden, hyvinvointia.

Kauppa ja ympäristö sekä sosiaaliset kysymykset

Kauppapolitiikan uudet aiheet käsittävät kysymyksiä ainakin kaupasta ja ympäristöstä, kaupan ja työolojen yhteydestä sekä investointi- ja kilpailulainsäädännöstä.

Uruguayn kierroksen loppuvaiheessa esiin nousseista uusista aiheista pisimmälle on edetty kauppa- ja ympäristöpolitiikan yhteensovittamiseen liittyvässä työssä. Lähtökohtana ovat vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyn YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin hyväksymät periaatteet, joiden mukaan kauppapolitiikka ja ympäristöpolitiikka on sovittava yhteen kestävää kehitystä tukevalla tavalla. Tämä aihe on esillä myös useissa muissa kansainvälisissä järjestöissä, joiden analyysityön tulosten odotetaan omalta osaltaan edistävän WTO:ssa tehtävää työtä. Tätä varten päätettiin Marrakeshin ministerikokouksessa perustaa WTO:hon oma kauppa- ja ympäristökomitea.

Kaupan ja ympäristön suhde koskee ympäristönsuojelutoimenpiteiden vaikutusta kansainväliseen kauppaan sekä kaupan vaikutusta ympäristöön. Tätä suhdetta pohdittaessa ongelmana on etenkin kaupan teknisten esteiden lisääntymisen vaara ja ympäristöpohjaisten rajoitusten käyttö protektionismin välineenä. Toisaalta on myös huolena, että puutteellista ympäristösäädäntöä käytetään kilpailuetuna (ns. ekodumping). Kysymykseen tulee kansainvälisten laatustandardien luominen, kuten tuotteiden ympäristömerkintöjen käyttö.

Ulkoasiainvaliokunta katsoo, että ympäristönsuojelulla ei ole uudessa GATT-sopimuksessa kuitenkaan riittävän suurta painoarvoa. Sopimuksessa ei esimerkiksi ole NAFTA-sopimuksen kaltaista klausuulia, että vapaakaupan ja ympäristönsuojelun ollessa ristiriidassa ympäristönäkökohdat asetetaan etusijalle.

Ristiriitatilanteissa korkeampien kansallisten kuluttajansuoja- ja ympäristöstandardien sallimisesta tekee päätöksen GATTin sihteeristön valitsema paneeli, johon eivät esimerkiksi kansalliset järjestöt voi osallistua.

Ulkoasiainvaliokunta edellyttää, että Suomi WTO:ssa toimii ympäristönsuojelun edistämiseksi kaikessa päätöksenteossa ja että GATT-sopimusta tulevaisuudessa täydennetään periaatteella, jonka mukaan ympäristönsuojelun ja vapaakaupan ollessa ristiriidassa ympäristönsuojelu asetetaan aina etusijalle.

Polkumyyntiä lukuun ottamatta nykyinen

GATT-sopimus ei ole puuttunut yritysten kilpailua vääristäviin toimiin. Kilpailu on ympäristöpolitiikan ja sosiaalisten vähimmäisstandardien ohella sellainen uusi alue, jonka tulisi sisältyä WTO:n työohjelmaan tulevaisuudessa.

Huomiota tulisi kiinnittää myös ns. sosiaalklausuuliin. Kysymys on siitä, pitäisikö kansainvälisesti luoda yhteys kaupan ja työelämän sääntöjen välille. On esitetty, että kehitysmaat ja siirtymätaloudet saavat kohtuutonta kilpailuetua sellaisista seikoista kuin lapsi- tai vankityövoima, työsuojelun heikkous tai ammattiyhdistys oikeuksien puuttuminen. Valiokunta korostaa kuitenkin, että tähän kysymykseen liittyy kilpailuetuja periaatteellisesti tärkeämpiä, ihmisoikeuksia koskevia näkökohtia, jotka Suomen tulee asettaa toiminnassaan etusijalle.

Maailmankaupan kansainvälistymisen ja liberalisoinnin odotetaan lisäävän työllisyyttä etenkin niissä kehitysmaissa ja siirtymätalouksissa, joissa on laajat sisämarkkinat tai jotka sijaitsevat lähellä ostovoimaisia alueita. Tällöin on pelättävissä, että tuotanto ja teknologia siirretään työvoimakustannuksiltaan kalliista teollisuusmaista näihin halpatyövoiman maihin. Seurauksena voi olla laajaa työttömyyttä teollisuusmaissa.

Suomalainen teollisuus on joutunut kansainvälisillä markkinoilla myös ympäristöpohjaisten ja sosiaalisten kauppaan vaikuttavien toimien kohteeksi. Esimerkiksi ympäristöpohjaiset kaupanrajoitukset on mainittu kaupan esteinä. Metallsäteilisyyden osalta tällaista on tapahtunut Keski-Euroopassa suosimalla sellaisia paperilaitteita, jotka on valmistettu keräyspaperista.

Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi WTO:ssa sekä muissa kansainvälisissä järjestöissä edesauttaa yhteisten sääntöjen ja toimenpiteiden voimaansaattamista koskien edellä mainittuja kansainväliseen kauppaan vaikuttavia ympäristöpohjaisia ja sosiaalisia toimia. Kysymysten ratkaiseminen on tärkeää tasapainoisen ja tasapuolisen kansainvälisen kaupan toteuttamiseksi sekä myös sosiaalisten ongelmien ja ympäristökysymysten ratkaisemiseksi.

EU-jäsenyyden vaikutus

EU:n tuomioistuin on todennut, että Uruguayn kierroksen tulokset ja sopimukset kuuluvat sekä yhteisön että jäsenmaiden jaettuun toimivaltaan.

Tavarakauppa sellaisenaan kuuluu kokonaisuudessaan yhteisön kompetenssiin. Samoin pal-

velujen tarjoaminen ja myyminen yli rajojen kuuluu yhteisökompetenssiin lukuun ottamatta niitä tapauksia, joissa palvelujen kauppa liittyy ihmisten fyysiseen liikkumiseen tai liikkeenperustamisoikeuteen. Tällöin asia on myös jäsenmaiden toimivallassa. Samoin teollis- ja tekijänoikeudet kuuluvat pääsääntöisesti jäsenmaiden toimivaltaan.

Yhteisöä edustaa ulospäin EU:n komissio, joka myös edustaa yhteisöä neuvotteluissa jäsenmailta saamiensa ohjeiden perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhteisön toimivaltaan kuuluvat asiat kuuluvat komissiossa päätettäviin ja neuvoteltaviin asioihin.

Periaatteessa jaettuun toimivaltaan kuuluvat asiat ovat jäsenvaltioiden itsensä neuvoteltavissa. Tässä kysymyksessä tullaan todennäköisesti sopimaan yhteisestä esiintymisestä. Mahdollista on, että esimerkiksi neuvotteluja käy komissio ja jäsenmaista puheenjohtajamaa. Asiaa ei ole vielä lopullisesti ratkaistu.

Valiokunta pitääkin tärkeänä, että Suomen edustus ja vaikutusmahdollisuus turvataan maailmankauppaa koskevissa jatkoneuvotteluissa mahdollisimman hyvin.

Voimaansaattaminen ja voimaantulo

Hallituksen esityksen mukaan eräät liitesopimukset sisältävät joitakin hallitusmuodon 33 §:n 1 momentissa tarkoitettuja lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä, jotka edellyttävät eduskunnan hyväksymistä. Sopimukseen sisältyy tullitariffien alentamista koskevia määräyksiä, jotka, elleivät niitä koskevat lainsäädännölliset muutokset toteutuisi EU:hun liittymisen yhteydessä yhteisölainsäädännön kautta, edellyttäisivät eduskunnan hyväksymistä. Lisäksi on odotettavissa, että uuden järjestön vuosittainen jäsenmaksuosuus nousee uusien alueiden tuomien lisävelvoitteiden takia. Samoin maksuosuuksien

määräytymisperusteen muuttuminen ottamaan huomioon myös palvelujen kauppa ja vastaisuudessa lisäksi teollis- ja tekijänoikeuksista saatat tulot heijastunevat Suomen maksuosuuden suuruuteen.

Teollis- ja tekijänoikeuksia ryhdytään sovelta- maan sopimuksen sisältämän täytäntöönpanoa koskevan säännöksen nojalla vasta vuonna 1996, ja julkisia hankintoja koskeva sopimus tulee voimaan myös tuolloin. Niiden lainsäädäntömuutokset tehdään ensi vuonna EU:n säädösten yhteydessä.

Sopimuksen lopullista voimaantuloajankoh- taa käsitelleessä konferenssissa, joka pidettiin Genevessä 8.12.1994, päätettiin sen tulevan voimaan 1.1.1995. EU:ta sitovaksi sopimus tulee vasta sitten, kun kaikki EU-maat ovat ratifioi- neet sopimuksen.

Täten hallituksen esitykseen ei sisälly muuta kuin lakiehdotus Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitesopimusten eräiden määräysten hyväksymisestä, koska sopimus ei edellytä lainsäädäntömuutoksia välittömästi sopimuksen tullessa voimaan 1.1.1995 tai sopi- muksen määräykset toteutuvat yhteisölainsäädännön kautta.

Valiokunta ehdottaa kunnioittaen,

että Eduskunta hyväksyisi Marra- keshissa 15 päivänä huhtikuuta 1994 teh- dyn Maailman kauppajärjestön perusta- missopimuksen ja sen II artiklassa tarkoi- tettujen liitesopimusten ne määräykset, jotka vaativat eduskunnan suostumuksen.

Samalla valiokunta ehdottaa,

että hallituksen esitykseen sisältyvä la- kiehdotus hyväksyttäisiin muuttamatto- mana.

Helsingissä 13 päivänä joulukuuta 1994

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Paasio, jäsenet Haavisto, Jaakonsaari, Kempainen, Korkea-

oja, Kuuskoski, Louvo, Mattila, Ollila, Vist- backa, Wahlström ja Zyskowitz sekä varajäsenet Kalliomäki ja Moilanen.